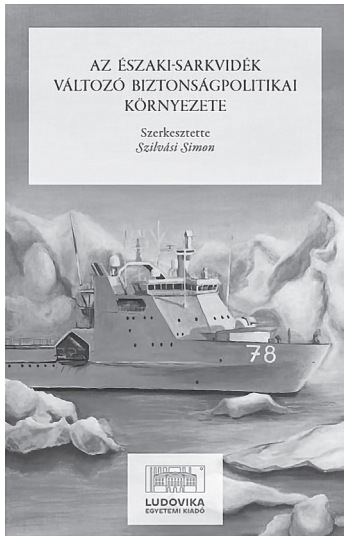
Ducza Áron:

TANULMÁNYKÖTET AZ ÉSZAKI-SARKVIDÉK BIZTONSÁGPOLITIKAI KÖRNYEZETÉRŐL

A SZERZŐRŐL:
Ducza Áron, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem 1. évfolyamos nemzetközi vízpolitika és vízdiplomácia mesterszakos hallgató (Ludovika Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Víztudományi Kar)

HIÁNYPÓTLÓ MŰ

Az Északi-sarkvidék változó biztonságpolitikai környezete[1] című tanulmánykötetet, melyet Szilvási Simon szerkesztett és a Ludovika Kiadó gondozásában jelent meg, 2025. szeptember 16-án mutatták be a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen. A kötet hiánypótló mű a magyar hadtudományi és nemzetközi kapcsolatok szakirodalmában. Korábban nem volt vállalkozás a téma ilyen átfogó módon való bemutatására, aminek időszerűségéhez és aktualitásához kétség sem fér. Az előszóban rámutatnak arra, hogy az Északi-sarkvidék (Arktisz) már nem csupán egy távoli, befagyott határvidék, hanem a globális klímaváltozás és a nagyhatalmi versengés egyik legfontosabb színtere.

A könyv célkitűzése, hogy a közreadott tanulmányok segítségével szakítson a média által gyakran hangoztatott leegyszerűsítő klisékkel, és tudományos keretek között, multidiszciplináris keretben elemezze a régió biztonságpolitikai, jogi és környezeti változásait. A válogatás a térséggel foglalkozó magyar szakértők közreműködésével, a legfrissebb tudományos eredmények alapján készült. A tizenkét főből álló szerzőgárda tagjai – Bazsó-Vigh Vivien, Csatlós Erzsébet, Ilyás György, Márton Andrea, Molnár Dóra, Németh Viktória, Padányi József, Rada Péter, Szalkai Patrik, Szilvási Simon, Topál Dániel, Zoltai Alexandra – a terület elismert hazai szakértői, akik munkásságukkal a természettudományoktól a nemzetközi jogon át a katonai stratégiákig minden releváns aspektust lefednek.

TÖBBSZEMPONTÚ MEGKÖZELÍTÉS ÉS ÉRTÉKELÉS

A könyv első fejezetei a környezeti változások hatásaira fókuszálnak, amelyeknek alapvetése, hogy a térség geopolitikai felértékelődésének motorja a klímaváltozás. A szerzők tanulmá-

[1] Szilvási 2025.

nyai rávilágítanak, hogy az Északi-sarkvidék a globális átlagnál kettő-négyszer gyorsabban melegszik, amit „arktikus felerősítésnek" nevezünk.

A folyamat egyik legkritikusabb eleme a jég-albedó visszacsatolás: a visszahúzódó jég helyét sötétebb tengervíz veszi át, amely több napsugárzást nyel el, ezáltal tovább gyorsítja a melegedést. A kutatások szerint a Jeges-tenger már a 2030-as évektől jégmentessé válhat, ami radikálisan átírja a hajózási útvonalak és a nyersanyagok kitermelésének lehetőségeit. A jégmentesség azonban csak a nyári hónapokra igaz, amikor az Arktisz bizonyos részei hajózhatóvá válnak. A kötet külön figyelmet szentel az Atlanti-óceáni meridionális áramlási rendszer (Atlantic Meridional Overturning Circulation, AMOC) potenciális összeomlásának, ami globális éghajlati katasztrófát okozhat, többek között jelentős tengerszint-emelkedéssel járna.

Rada Péter a nemzetközi kapcsolatok elméletein keresztül értelmezi a régiót. A szerző az Arktiszt egyfajta „kérdésspecifikus biztonsági szuperkomplexumként" határozza meg, és különböző megközelítésekkel magyarázza a térségben zajló eseményeket.

A realista megközelítés szerint a hangsúly az államok közötti hatalmi versengésen, a szuverenitáson és az önsegély (self-help) elvén van. Ebben a narratívában az Arktisz a nagyhatalmak (elsősorban az USA és az Oroszországi Föderáció) szembenállásának terepe, ahol a nyersanyagok megszerzése feletti kontroll a túlélés záloga.

A liberális megközelítés elmélete a nemzetközi intézmények (pl. Északi-sarkvidéki Tanács) és az ENSZ tengerjogi egyezmény (United Nations Convention on the Law of the Sea, UNCLOS)[2] szerepét hangsúlyozza. Liberális szemmel nézve a régió a békés együttműködés és a közös környezeti kihívások elleni fellépés mintaterülete.

A konstruktivizmus az identitások és normák szerepére fókuszál. Eszerint az Arktisz jövője attól függ, hogy a szereplők miként érvényesítik saját érdekeiket: versengő nagyhatalomként vagy a globális ökoszisztéma felelős őrzőjeként tekintenek-e magukra.

A nemzetközi jogot ismertető fejezetben a nemzetközi jogi kihívások részletes elemzése rávilágít, hogy az Arktisz jogi státusza alapvetően eltér az Antarktiszétól. Míg a Déli-sarkvidék nemzetközileg szabályozott, demilitarizált kontinens, az Arktisz nyolc állam szuverén területének szerves része, ahol az ENSZ tengerjogi egyezménye az irányadó.

A legnagyobb feszültséget az érintett országok kontinentális talapzatának kiterjesztése okozza. Oroszország, Kanada, Dánia geológiai mérésekkel igyekeznek bizonyítani, hogy az olyan víz alatti képződmények, mint a Lomonoszov-hátság, saját szárazföldi területeik természetes meghosszabbításai. Ez a küzdelem több mint 1,2 millió négyzetkilométernyi, erőforrásokban gazdag terület sorsáról dönthet. A kötet részletesen ismerteti a Hans-sziget körüli vita 2022-es békés rendezését is, ami pozitív példaként szolgálhat a jövőbeli határviták megoldásához.

A tanulmánykötet az új hajózási útvonalak időszakos megnyílásával, illetve az ebből származó gazdasági potenciállal is foglalkozik. A jég visszahúzódásával három fő útvonal felértékelődése várható: az Északkeleti-átjáró (orosz partok mentén), az Északnyugati-átjáró (Kanada szigetvilágán keresztül) és a jövőbeli transzpoláris útvonal.

Az északi útvonalak használatával a Kelet-Ázsia és Európa közötti szállítási idő 35 napról akár 22 napra is csökkenhet. Ez nem csupán profitnövekedést jelent, hanem Kína számára stratégiai menekülőutat is kínál a Malaka-szoros esetleges lezárása, blokádja esetén. Ugyanakkor a kötet rávilágít a kockázatokra is: a hiányos infrastruktúrára, a jégtörő kapacitások szűkösségére és a környezetszennyezés veszélyeire.

[2] United Nations Convention on the Law of the Sea.

HATALMI-GEOPOLITIKAI MEGFONTOLÁSOK ÉS POZÍCIÓK

Az Északi-sarkvidék katonai jelentősége és az éghajlatváltozás hatása a térségre című fejezet alapján kimondható, hogy a térség remilitarizálódása megkérdőjelezhetetlen. Oroszország az elmúlt évtizedben több mint 50 korábbi szovjet katonai bázist nyitott újra, és jelentősen fejlesztette az Északi Flottáját. A stratégiai fókuszba ismét bekerült a GIUK-átjáró (Grönland, Izland, Egyesült Királyság), amely a Jeges-tengerről az Atlanti-óceánra való kijutás kulcsfontosságú átjárója.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) északi szárnyának megerősödése, különösen Finnország és Svédország csatlakozása, alapvetően megváltoztatta a hatalmi egyensúlyt. A szövetség így már egységesen képes fellépni a térségben, amit a gyakoribbá váló nagyszabású hadgyakorlatok (pl. Cold Response, Northern Viking) is jeleznek.

A kötet több fejezetben tárgyalja a régió meghatározó államait. Az Oroszországi Föderációt a térség domináns hatalmának tekinti, amely az Arktiszt állami létének zálogaként és stratégiai energiatartalékként kezeli (az orosz GDP 10%-a innen származik). Hatalmas, több mint 50 hajóból álló jégtörő flottájával (köztük atommeghajtásúakkal) jelenleg technológiai fölényben van. Az Amerikai Egyesült Államok bár sokáig elhanyagolta a térséget, a 2022-es új nemzeti biztonsági stratégiája[3] már négy pillérre (biztonság, klíma, gazdaság, nemzetközi együttműködés) építve próbálja ellensúlyozni az orosz és kínai befolyást. Kína önmeghatározása szerint „közel-északi-sarkvidéki állam”[4], a „Sarki Selyemút” koncepcióján keresztül, tudományos kutatásokkal és gazdasági befektetésekkel (pl. Jamal LNG-projekt) igyekszik megkerülhetetlen tényezővé válni. Kanada elsődleges célja az északi szuverenitás fenntartása és az őslakosokkal való megbékélés. A skandináv államok (Norvégia, Svédország, Finnország) stratégiáiban a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem mellett a NATO-integráció révén felerősödött a védelmi dimenzió.

A társadalmi dimenzió és az állam alatti szereplők kérdésköre is helyet kap a tanulmánykötetben, ahol az őslakos népek (számik, inuitok) és az Európai Unió szerepét vizsgálja. Az őslakosok nem csupán passzív elszenvedői a változásoknak, hanem az Északi-sarkvidéki Tanács állandó résztvevőiként – ugyan szavazati jog nélkül – aktív alakítói a politikának. Egyedi tudásuk és környezeti etikájuk nélkülözhetetlen a fenntartható sarkvidéki jövőhöz. Az Európai Unió, bár közvetlen szuverenitással nem rendelkezik, a Green Deal[5] keretében a környezetvédelmi normák exportálásával és tudományos projektek finanszírozásával próbál befolyást gyakorolni.

A kötet Magyarország kapcsolódási pontjait is tárgyalja. *Az Északi-sarkvidéken kívüli államok érdekei az Északi-sarkvidéken* című fejezetben a szerzők rámutatnak, hogy hazánk északi-sarki érdeklődése az osztrák–magyar expedícióig (1872–1874) és a Ferenc József-föld felfedezéséig (1873) nyúlik vissza, amelyben egyetlen magyarként dr. Kepes Gyula is részt vett. A jelenben Magyarország számára a klímaváltozás közvetett hatásai (pl. migrációs nyomás fokozódása), a gazdasági-hadiipari együttműködések (pl. svéd Gripen-, valamint a Carl Gustaf M4 többfeladatú hátrasiklás nélküli fegyverrendszer-beszerzések) és a tudományos kooperációk (űrkutatás) jelentik a fő kapcsolódási pontokat. A szerzők – Molnár Dóra és Szalkai Patrik – egy önálló magyar északi-sarkvidéki stratégia kidolgozását javasolják, amely megalapozhatná a megfigyelői státusz megszerzését az Északi-sarkvidéki Tanácsban.

[3] National Security Strategy 2022.
[4] China’s Arctic Policy 2020.
[5] The European Green Deal.

AJÁNLÁS

Összegzésként elmondható: a tanulmánykötet szerzői egy olyan komplex, hiánypótló munkát tettek le az asztalra, amely alapműként szolgálhat a térség iránt érdeklődők számára, és egyúttal példaként is szolgálhat más térségek kutatóinak, hogy miként lehet eredményesen és átfogó módon bemutatni egy térséget és annak problémáit, kihívásait. A kötet legnagyobb erénye az interdiszciplinaritás, hiszen sikerült közös nevezőre hozni a természettudományos tényeket a politikai és jogi elméletekkel.

A könyv rávilágít arra az alapvető dilemmára, hogy miközben az Arktisz sorsa globális összefogást igényelne a klímaváltozás lassítása érdekében, a nagyhatalmi érdekek és az ukrajnai háború okozta diplomáciai elhidegülés a militarizáció és a szuverenitási harcok irányába tolják a régiót. A tanulmánykötet hangsúlyozza: ami az Északi-sarkvidéken történik, az nem marad a sarkkörön belül, hatásai (legyen szó gazdasági útvonalakról vagy éghajlati anomáliákról) Magyarországot is közvetlenül érintik.

A tanulmánykötetet mindazon BA-, MA-, PhD-hallgatóknak és kutatóknak ajánlom, akik a biztonságpolitika tudományterületével foglalkoznak, továbbá minden kedves olvasónak, aki a térség iránt érdeklődik.

Bízom abban, hogy a könyv még sok kiadást meg fog érni, hiszen az arktiszi térség a jövőben is a nemzetközi politika színtere marad, ahol a világ vezető hatalmai is jelen lesznek. Így azt gondolom, hogy a kötet aktualizálásának az évek múlásával meg kell történnie, ami egy ilyen tudományos igényességű műnél el is várható.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- China's Arctic Policy. University of Alaska Fairbanks, 2020. 10. 02. https://www.uaf.edu/caps/resources/policy-documents/china-arctic-policy-2018.pdf (Letöltés időpontja: 2026. 03. 09.)
- National Security Strategy. The White House, 2022. 10. 22. https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/11/8-November-Combined-PDF-for-Upload.pdf (Letöltés időpontja: 2026. 03. 09.)
- Szilvási Simon (szerk.): *Az Északi-sarkvidék változó biztonságpolitikai környezete*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2025. https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/101859/WEB-1212_Az_eszaki-sarkvidek_valtozo_biztonsagpolitikai_kornyezete.pdf (Letöltés időpontja: 2026. 02. 28.)
- The European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. European Commission. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (Letöltés időpontja: 2026. 03. 09.)
- United Nations Convention on the Law of the Sea. United Nations. https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (Letöltés időpontja: 2026. 03. 09.)